

РЕЦЕНЗИЯ

от
проф. д-р Марин Русев,
СУ „Св. Кл. Охридски“, Геолого-географски факултет,
катедра Регионална и политическа география

на
дисертационен труд за присъждане на
образователната и научна степен „доктор“

ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ	4.4. Науки за Земята
ДОКТОРАНТСКА ПРОГРАМА	Икономическа и социална география
АВТОР	Веселина Лъчезар Господинова
ТЕМА	Пространствени социално-икономически ефекти от прилагането на европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ) в Република България в периода 2007-2013 г.
НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ	доц. д-р Косьо Стойчев

ДАНИ ЗА ДОКТОРАНТА И ПРОЦЕДУРАТА

Докторант Веселина Господинова е типичен представител на деловите среди в България с 20-годишен експертен, консултантски и управленски опит в национални и регионални държавни органи (МРРБ, МТСП), стопански субекти, международни агенции, партньорски и изследователски програми и проекти (ФАР, ИСПА, САПАРД), неправителствени организации (Британски съвет) и др. Участва в подготовката на редица оперативни програми (Околна среда, Регионално развитие, Административен капацитет, Иновации и конкурентоспособност) и други национални, регионални и общински планови и стратегически документи. Към настоящия момент е управител на фирма „ПроАктив Тийм“ ЕООД.

Веселина Господинова е възпитаник на ИУ Варна, където през 2000 г. завършва бакалавърска степен по Международни икономически отношения. През 2004 г. се дипломира във ВСУ „Черноризец Храбър“ с магистърска степен

по Управление на европейски проекти. От 2017 г. е докторант в катедра Регионална и политическа география на Геолого-географски факултет, СУ „Св. Кл. Охридски“. Отчислена е с право на защита със Заповед № РД-20-775/28.05.2020 г. на Ректора на СУ „Св. Кл. Охридски“ – проф. дфн Анастас Герджиков.

Процедурата по защита на дисертационния труд започва с решение на Катедрениния съвет на катедра „Регионална и политическа география“ от 09.06.2021 г., което е потвърдено с решение на ФС на Геолого-географски факултет от 15.06.2021 г.

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на Заповед № РД 38-271/17.06.2021 на Ректора на СУ „Св. Кл. Охридски“ – проф. дфн Анастас Герджиков.

Няма процедурни нарушения, свързани с организацията на защитата. Представените от докторант Веселина Господинова документи и материали съответстват на утвърдените нормативни документи.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Изследователската теза на докторант Господинова е представена в обем от 177 страници. Оформлението им е нестандартно – използван е по-малък шрифт, а страничните полета са по-големи.

Актуалността на дисертационния труд е безспорна, поради все още краткия период на членство на България в ЕС и значимостта на изследваните финансови механизми за развитието на страната и нейните региони.

Намирам заглавието на темата за твърде дълго, поради използването на някои излишни обстоятелствени пояснения. Например уточняването на конкретния период (2007-2013 г.) би могло да се избегне и да се получи по-добра кореспонденция между темата и самата структура на изследването.

Дисертацията е представена в увод, 3 глави, заключение, списък на авторските приноси и публикации по темата, както и използвана литература.

Номерирането на отделните точки и подточки е в определена степен некоректно, води до неяснота и затруднява рецензирането от гледна точка на структурната им съподчиненост. Така например, и на страница 38, и на страница 105 в дисертацията намираме подточки с една и съща номерация – 2.2.

Изложението е богато илюстрирано с 11 таблици и 45 схеми, картосхеми, графики и диаграми. Част от таблиците са запълнени с абсолютни цифри, което не дава възможност за ясна балансова визуализация. Пропусната е възможността чрез тях наистина да се представят *пространствените* аспекти/ефекти (напр. диспаритети) на изследваната проблематика. Изпълнението на част от диаграмите и картосхемите е елементарно, а други са трудно четими. Много от картосхемите са носители единствено на базова абсолютна количествена информация – чрез тях можеше да се представят важни качествени аспекти (напр. териториални баланси).

Липсва кореспонденция между декларирания на стр. 4-5 списък на фигурите (43) и реалния им брой в самото изследване (45).

Библиографският списък включва 104 публикации, нормативни и програмни документи, но сред тях липсват някои от посочените в основния текст автори и техните трудове. Според мен недостатъчно добре е представен предшестващият опит на български автори, изследващи различни аспекти на дисертационната теза. Същевременно в библиографския списък има имена на автори, нямащи нищо общо с темата. Допуснати са цитирания на уикипедия, което едва ли трябва да се отчита като факт, повишаващ научните достойнства на изследването.

Структурата на изградената дисертационна теза е логично съподчинена – с теоретична глава и две сравнително равностойни като изследователски акценти глави, анализиращи два важни последователни периода от прилагането на европейските структурни и инвестиционни фондове в България. Именно тази сполучливо изградена структура ми дава основание да твърдя, че на определен

етап от изследването заглавието на дисертацията е можело да бъде коригирано и адаптирано към нейните два основни изследователски акцента.

В първата глава е налице сполучлив опит за представяне на фоновете теоретични, нормативни и практически условия за реализация на работната хипотеза в дисертацията. Оригинален е опитът на докторант Господинова да я постави върху три фундаментални елемента – личностно развитие, бизнес среда и корпоративна структура, както и на конкретните комбинации между тях. На места обаче това е за сметка на пространствените аспекти, ясно декларирани в работната хипотеза на изследването.

Част от заложените в първа глава теоретични постановки имат спорен характер, тъй като са пречупени предимно през призмата на икономическата теория. Например твърдението, че само икономически активното население „формира елемента личностно развитие“. Според мен то трябва да се разглежда в много по-широк социално-демографски аспект. Дори и да се съгласим, че икономическата трактовка на един такъв постулат може в определена степен да изолира населението в подтрудопособна възраст, то това едва ли е така за надтрудоспособната, чийто обществен принос в предхождащи периоди е безспорен и за настоящото развитие. Според мен на личността трябва да се гледа и в ретроспективна, и перспективна цялост от гледна точка на постепенната смяна на поколенията, тяхната социално-психологическа приемственост и финансово-икономическа обвързаност.

Спорно е също и твърдението, че бизнес средата е „функция на политиките на държавата“. Според мен тя е силно повлияна и от редица други фактори – природни условия и ресурси, демографска структура, културно-исторически особености на развитието, степен на дифузно влияние на съседни държави (географско положение) и много други.

Потенциалният контрапункт на горепосочените мои твърдения обикновено се базира на аксиоматични постановки, заложен в конкретни нормативни документи или теоретични „нововъведения“ на отделни автори, представящи

тясноотраслови научни направления. Това обаче не може да оправдава изследователско предоверяване и безкритично отношение.

Втора глава е в най-тясна връзка с концептуалните тези, заложиени в първа глава. За нейна основа се приема един безспорен като завършеност от гледна точка на нормативна целева насоченост и статистическа отчетност времеви отрязък. Неговият анализ е предпоставка за обективна индикативна оценка на ефектите от прилагането на европейски структурни и инвестиционни фондове в България през програмния период 2007-2013 г., както и за цялостна алокативна оценка на тяхната ефективност. Докторант Господинова анализира успешно редица индикатори, влияния и взаимни връзки, свързани с неравенства през призмата на синергията и потенциала за въздействие на интегрираните инвестиции. По-конкретно се използват показатели, които авторът представя като ключови – демографски, инвестиционни и такива, основани на брутен продукт. Но така поднесени, те могат да играят ролята само на значими „числители“, тъй като отсъства най-важният им знаменател – декларативно заложено в заглавието Пространство. Частични сегменти на такъв тип изследователски подход са налице единствено в таблици 4, 6 и 8. Същевременно добро впечатление оставя опитът на докторант Господинова чрез няколко диаграми тук да сравнява данни за началото и края на изследвания период.

Таблица 10 (както и някои други) представя само необработена количествена статистическа основа, а подробната информация в нея би могла да бъде трансформирана и използвана за извличане на много по-ефективни качествени показатели (вкл. коефициенти), показващи пространствени съотношения. Макар че авторът не уточнява достатъчно ясно как, тя му служи за изчисления чрез т. нар. „експортно ориентиран мултипликатор“. От методологична гледна точка този подход трябва да се оцени като оригинален и с приносен характер. Но не е ясно на какъв принцип са дефинирани и оценени секторите в България, обявени за експортно базирани. Освен това използването само на данни за заети не е достатъчно основание да се правят категорични

изводи без това да се съчетава с финансово-икономически показатели. Своеобразно доказателство за това е полученият за Северозападен район коефициентен резултат (0,59), който е с по-близки стойности до Югоизточния (0,61), отколкото до Северния централен (0,51). Наложено през 2008 г. „преминаване“ на Стара Загора към Югоизточния район не може да се приеме като достатъчно обосновано обяснение за нелогичното им ранжиране – даже напротив.

В последната част от тази глава се акцентира основно върху диспаритети и неоползотворения потенциал на ЕСИФ през изследвания период. Освен общите фонове ефекти по заложената в първата теоретична глава триада „личностно развитие – бизнес среда (държава) – корпоративна структура“, е направен опит те да придобият и пространствен израз. Това обаче е твърде фрагментарно изпълнено, без достатъчно добра картографска визуализация. В съвсем повърхностен декларативен стил са загатнати общи аспекти на съотношенията югозапад – други райони, столица – периферия, Северна – Южна България. Липсва убедително открояване на същностните различия между декларираните в увода райони от ниво 2. Единствената карта, с която е направен някакъв опит за визуализация на пространствени различия, е тази на стр. 120, но тя е за общото пространство на ЕС и на нея едва се открояват различия само между Югозападния и другите 5 района на България от ниво 2. Вероятно достоверността на такива резултати би могла да бъде оценявана много по-високо, ако изследването се провежда за райони от ниво 3.

Освен на тема *неизползвани възможности* би могло да се отдели поне малко внимание и на констатации за примери с *използвани възможности*, макар и да имаме достатъчно основания да твърдим, че намирането на такива е твърде трудно.

Трета глава е естествено продължение на втората, но нейните акценти са в много по-висока степен насочени към очакванията на алокативни ефекти, свързани с прилагането на ЕСИФ в условията на повишени адаптивни

възможности на страната ни през периода 2014-2020 г. Прави впечатление успешният опит да се търси приемственост и възможност за извеждане на коригиращи изследователски изводи, основани на резултатите от завършилия предходен период. Съвсем очаквано структурната логика на трета глава е методологична проекция на втората. Изведени са същностни концептуални изводи, включително и по основната работна пространствена хипотеза на изследването. Но за голямо съжаление, очакваната тук картографска обосновка, въобще отсъства и това силно снижава ефекта от като цяло много добре формулираните научни резултати и изводи.

В структурирен и съдържателен план авторефератът е релевантен на основния дисертационен труд.

ОБЩА ОЦЕНКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО, КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ, ПРЕПОРЪКИ И ПРИНОСИ

Изследван е важен за регионалното развитие на България проблем, формулирани са значими изводи, които са резултат от апробирането на оригинални подходи. Като цяло заложените в работната хипотеза цели и задачи на дисертационния труд са изпълнени. В прекомерно голяма степен това е постигнато чрез превалиране на вертикални изследователски подходи, което е за сметка на ясно декларираните, но на практика по-слабо застъпени, хоризонтални такива.

Според мен появата на тесен специалист, какъвто безспорно е докторант Господинова, във водещо за страната географско звено каквото е катедра Регионална и политическа география (РПГ) е предпоставка за взаимен обмен на идеи, засягащи конкретно интердисциплинарно научно направление. В това отношение обаче е налице по-ясно изразен едностранен процес. Колегията на катедра РПГ се възползва оптимално от възможността да се запознае със значими нюанси в едно от направленията на традиционния географски изследователски интерес. От представения дисертационен труд, според мен е видно, че реципрочните възможности не са използвани в оптимална степен.

Бих искал това да се разбира не като упрек, а като необходим стремеж за непрекъснато професионално усъвършенстване.

Приемам представената от докторанта справка за приносите в дисертационния труд като оптимална и реалистична.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Рецензираното изследване засяга актуална проблематика и има безспорни приноси. Отличава се със самостоятелност на вложените от докторанта творчески усилия и автентичност на получените резултати. Може да бъде полезно като база за по-нататъшни изследвания в посочената тематична област.

Това ми дава основание да предложа на почитаемото Научно жури да присъди на докторант Веселина Лъчезар Господинова образователната и научна степен „доктор“, за което със „ЗА“ ще гласувам и аз.

София,
13.08.2021 г.

Изготвил рецензията:

проф. д-р Марин Русев, катедра Регионална и политическа география, Геолого-географски факултет, Софийски университет „Свети Климент Охридски“